HE 58/2017 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ylimääräisen taiteilijaeläkkeen perusteella myönnettävistä perhe-eläkkeistä

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki ylimääräisen taiteilijaeläkkeen perusteella myönnettävistä perhe-eläkkeistä. Samalla ylimääräisiin taiteilijaeläkkeisiin liittyvistä ylimääräisistä perhe-eläkkeistä annettu valtioneuvoston päätös kumottaisiin. Esitys liittyy ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä annettuun lakiin, joka tuli voimaan vuonna 2016.

Ehdotettu sääntely vastaisi julkisten alojen eläkelain perhe-eläkkeitä koskevia säännöksiä. Lisäksi siinä otettaisiin huomioon eräitä soveltamiskäytännössä syntyneitä erityispiirteitä.

Perhe-eläkkeitä koskeva toimeenpano annettaisiin Kevalle.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2018.

YLEISPERUSTELUT

1 Nykytila

1.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

Valtion taiteilijaeläkkeitä on maksettu 1800-luvulta lähtien valtion erityisenä tunnustuksena luoville ja esittäville taiteilijoille. Myöhemmin taiteilijaeläkkeisiin on lisätty mahdollisuus myöntää myös perhe-eläkkeitä ylimääräisen taiteilijaeläkkeen saajan jälkeen. Ylimääräisiin taiteilijaeläkkeisiin liittyvistä ylimääräisistä perhe-eläkkeistä on säädetty 28 päivänä helmikuuta 1974 annetulla valtioneuvoston päätöksellä (Vnp 216/1974). Perhe-eläkettä voidaan myöntää valtion tulo- ja menoarvion rajoissa. Perhe-eläkkeisiin liittyviin ikärajoihin ja sen jako-osuuksiin on kuitenkin sovellettu myöhemmin säädettyjen eläkelakien mukaisia säännöksiä.

Perhe-eläkkeen tarkoituksena on turvata lesken ja lasten toimeentulo perheenhuoltajan kuoltua. Perhe-eläkkeitä ovat lapseneläke ja leskeneläke. Lapseneläkkeeseen on oikeus edunjättäjän alle 18-vuotiaalla lapsella sekä lesken lapsella, joka asui edunjättäjän kuollessa tämän ja lesken kanssa samassa taloudessa. Omaan lapseen rinnastetaan ottolapsi ja lapsi, jolle edunjättäjä oli kuollessaan velvollinen maksamaan elatusapua. Lapseneläkkeeseen ei ole oikeutta useamman kuin kahden edunjättäjän jälkeen.

Leskeneläkkeeseen on oikeus leskellä, jolla on tai on ollut yhteinen lapsi edunjättäjän kanssa, jos avioliitto oli solmittu ennen kuin edunjättäjä oli täyttänyt 65 vuotta. Vaikka yhteistä lasta ei ole tai ole ollut, voi leskellä olla oikeus leskeneläkkeeseen. Tällöin edellytetään, että avioliitto on solmittu ennen kuin edunjättäjä täytti 65 vuotta ja leski 50 vuotta, että avioliitto oli edunjättäjän kuolemaan mennessä jatkunut vähintään viisi vuotta ja että leski oli edunjättäjän kuollessa täyttänyt 50 vuotta tai oli pitkäaikaisesti työkyvytön. Leskeneläke lakkaa, jos leski solmii uuden avioliiton ennen kuin hän on täyttänyt 50 vuotta.

Ylimääräisen taiteilijaeläkkeen perusteella myönnettävän perhe-eläkkeen määrä on puolet ylimääräisen taiteilijaeläkkeen määrästä, jos edunsaajia on yksi ja täysi määrä, jos edunsaajia on kaksi tai enemmän. Eläkkeen jako-osuudesta on säädetty siten, että lapsen eläkkeiden määrän kasvaessa lesken eläkkeen määrä vähenee. Eläkkeitä tarkistetaan, kun edunsaajien määrä muuttuu heidän menettäessään oikeuden eläkkeeseen edellä kerrotuissa tilanteissa.

Valtioneuvoston päätöksen mukaan perhe-eläkkeistä on lisäksi soveltuvin osin voimassa ylimääräisistä eläkkeistä 30 päivänä joulukuuta 1959 annetun valtioneuvoston päätöksen määräykset. Tämä päätös rajoittaa perhe-eläkkeen myöntämistä henkilölle, jonka toimeentulo ei ole eläkkeestä riippuvainen tai joka ei ole liittynyt eläkekassaan tai ryhmäeläkevakuutukseen, jos siihen on ollut mahdollisuus.

Päätökset perhe-eläkkeistä tekee opetus- ja kulttuuriministeriö. Perhe-eläkettä koskeva asia tulee vireille lesken hakemuksella. Hakemuksia tehdään noin 15 vuosittain. Ennen päätöstä selvitetään lesken toimeentuloedellytykset. Opetus- ja kulttuuriministeriön soveltamiskäytännössä on katsottu toimeentuloedellytyksien täyttyvän ilman taiteilijaeläkkeeseen perustuvaa perhe-eläkettä, jos lesken yhteenlasketut tulot ovat ylittäneet 2 000 euroa kuukaudessa. Hylkääviä päätöksiä on tehty noin neljäsosaan hakemuksista.

Ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden perusteella maksettavien perhe-eläkkeiden maksuun on varattu valtion vuoden 2017 talousarviossa noin 1,1 miljoonaa euroa. Eläkettä maksetaan noin 170 henkilölle vuodessa. Eläkkeensaajat ovat pääasiassa leskiä. Lapseneläkkeitä koskevia ha-

kemuksia tehdään harvemmin kuin vuosittain. Lapseneläkkeiden vähäinen määrä selittyy sillä, että taiteilijaeläkkeen saajat ovat pääsääntöisesti ylittäneet henkilökohtaisen eläkeikänsä. Taiteilijaeläke on vain muutamassa poikkeustapauksessa myönnetty alle 60-vuotiaalle.

Eläkkeet maksaa Keva. Aikaisemmin Valtiokonttori vastasi valtion varoista maksettavista eläkkeistä. Keva on julkisoikeudellinen eläkelaitos, joka hoitaa kuntien, seurakuntien ja valtion eläkkeitä. Valtio korvaa erikseen Kevalle kustannukset, jotka valtion eläkkeiden hoitaminen aiheuttaa.

1.2 Nykytilan arviointi

Voimassaoleva valtioneuvoston päätös ei täytä perustuslain vaatimuksia. Perustuslain 80 §:n 1 momentin mukaan lailla on säädettävä yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista. Oikeus eläkkeeseen on tällainen oikeus. Nykyinen valtioneuvoston päätöksiin perustuva säädöspohja ei siten ole riittävä, koska sitä on lisäksi jouduttu täydentämään vakiintuneilla käytännöillä. Lisäksi on tarpeen ottaa huomioon eläkejärjestelmän yleinen kehitys. Näin ollen esitetään säädettäväksi laki ylimääräisiin taiteilijaeläkkeisiin liittyvistä perhe-eläkkeistä. Muutoin ei ole tarpeen tehdä merkittäviä muutoksia.

2 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

2.1 Tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki ylimääräisen taiteilijaeläkkeen perusteella myönnettävistä perhe-eläkkeistä. Esitys on laadittu julkisten alojen eläkelain (81/2016) perhe-eläkettä koskevien säännösten pohjalta. Perhe-eläkkeitä koskevat säännökset ovat yhteneviä eri eläkelaeissa.

Esityksen olennaisin muutos olisi, että perhe-eläkkeen harkinnanvaraisuus poistuisi, jolloin eläkkeen saisi laissa säädetyt edellytykset täytettyään, kun sitä on anonut. Samalla koko perhe-eläkettä koskeva toimeenpano voitaisiin siirtää Kevaan.

Olennaisin ero julkisten alojen eläkelain säännöksistä olisi tuloraja, jonka ylittämisen johdosta leskellä ainoana edunsaajana ei olisi oikeutta leskeneläkkeeseen. Rajan ehdotetaan olevan riippuvainen ylimääräisen taiteilijaeläkkeen euromäärästä. Muissa perhe-eläkkeitä koskevissa laeissa on säädetty perhe-eläkkeen yhteensovittamisjärjestelmästä, jossa leskeneläkkeen määrä on riippuvainen edunjättäjän ja lesken tulojen suhteesta. Toinen merkittävä ero olisi se, että entiselle puolisolle ei ehdoteta oikeutta leskeneläkkeeseen, vaikka entisellä puolisolla olisi ollut oikeus saada elatusapua edesmenneeltä ylimääräisen taiteilijaeläkkeen saajalta. Elatusapua saavien määrä on vähäinen, jolloin säännökset tulisivat äärimmäisen harvoin sovellettaviksi.

2.2 Toteuttamisvaihtoehdot

Ylimääräiseen taiteilijaeläkkeen perustuva perhe-eläke voitaisiin liittää yleisen eläkejärjestelmän osaksi, jolloin siihen sovellettaisiin kaikkia perhe-eläkettä koskevia säännöksiä. Ylimääräinen taiteilijaeläke on kuitenkin oikeudelliselta luonteeltaan erilainen kuin yleisten eläkejärjestelmien eläkkeet. Ylimääräistä taiteilijaeläkettä ei ansaita työssä- tai virassaoloajan perusteella tai säästäen itse, vaan se on harkinnanvarainen etuus. Tämä vaikuttaa myös eläkkeiden rahoitukseen, koska ansaintaperusteiset eläkkeet on lähtökohtaisesti maksettava ja ylimääräisiä eläkkeitä koskevaa toimivaltaa rajoitetaan valtion talousarviolla.

Ylimääräisiin taiteilijaeläkkeisiin liittyvät perhe-eläkkeet voitaisiin myös lakkauttaa. Perhe-eläkkeitä anotaan noin kolmasosa vuosittain myönnettävien taiteilija-eläkkeiden määrästä ja noin neljäsosaan näistä hakemuksista annetaan hylkäävä päätös, koska lesken toimeentulo on turvattu jo muiden eläkkeiden tai tulojen johdosta. Leskien toimeentulo on kohentunut heidän itse ansaitsemiensa eläkkeiden johdosta. Ylimääräisen taiteilijaeläkkeen perusteella myönnettävän perhe-eläkkeen merkitys toimeentulon turvaajana vähenee tulevaisuudessa. Lisäksi vapaaehtoisilla järjestelyillä, kuten henkivakuutuksella, voidaan kohtuullisin kustannuksin turvata toimeentuloa.

3 Esityksen vaikutukset

3.1 Taloudelliset vaikutukset

Esityksellä ei ole erityisiä taloudellisia vaikutuksia, koska se ei muuta olennaisesti nykytilaa. Esitys on vuodelle 2018 osoitetun julkistalouden kehyksen mukainen, koska perhe-eläke perustuu talousarviossa jo olevaan ylimääräiseen taiteilijaeläkkeeseen.

Ylimääräisen taiteilijaeläkkeen saaneen henkilön jälkeen myönnettyjä perhe-eläkkeitä on maksussa noin 170 henkilölle. Perhe-eläkkeitä arvioidaan maksettavaksi noin 1,1 miljoonaa euroa vuodessa. Oikeus perhe-eläkkeeseen ei tämän esityksen johdosta laajene.

3.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Lailla siirrettäisiin ylimääräisiin taiteilijaeläkkeisiin liittyvien perhe-eläkkeiden myöntäminen opetus- ja kulttuuriministeriöstä Kevalle. Siirtäminen ei aiheuttaisi Kevalle olennaisia henkilöstö tai muita vaikutuksia hakemusten vähäisen määrän vuoksi. Opetus- ja kulttuuriministeriössä hakemusten käsittelyyn on käytetty yhteensä noin 0,08 henkilötyövuotta.

Keva hoitaa jo tässä esityksessä tarkoitettujen perhe-eläkkeiden maksatuksen ja osan käsittelystä. Lisäksi Keva neuvoo eläkkeenhakijoita. Perhe-eläkkeitä koskeviin päätöksiin ei ole haettu muutosta eikä ole oletettavaa, että tämän esityksen johdosta muutoksenhakuun turvauduttaisiin merkittävissä määrin.

3.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Perhe-eläkkeellä turvattaisiin vähävaraisen taiteilijan jälkeenjäävän lesken ja alaikäisten lasten toimeentuloa. Perhe-eläkkeen määrä on pieni, mutta vähävaraisille merkittävä. Esitys ei olennaisesti muuttaisi tai vaikuttaisi perhe-eläkkeen saajien oikeudelliseen asemaan. Ylimääräisen taiteilijaeläkkeen nojalla myönnettäisiin hyvin harvoin lapseneläkettä, koska taiteilijaeläke myönnetään yleensä vasta 60 vuotta täyttäneelle.

3.4 Sukupuolivaikutukset

Esitys koskee pääsääntöisesti naisia. Perhe-eläkkeen edunsaajina olevista leskistä pääosa on naisia. Pääosa edunjättäjistä on tähän saakka ollut miehiä. Lisäksi sukupuolten keskieliniän odotteessa on merkittävä ero naisten hyväksi.

4 Asian valmistelu

Esitys on valmisteltu opetus- ja kulttuuriministeriössä yhteistyössä Kevan kanssa.

Esityksestä on pyydetty lausunnot. Lausunnon antoivat valtiovarainministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, Keva, Taiteen edistämiskeskus, Grafia ry, Suomen säveltäjät ry, Forum Artis ry, Suomen kirjailijaliitto ja Suomen taiteilijaseura.

Esitystä on täsmennetty lausuntojen johdosta. Valtiovarainministeriö on pyytänyt täsmennystä Kevalle siirtyvään työmäärään. Sosiaali- ja terveysministeriö ja Keva ovat esittäneet eräitä täsmennyksiä perusteluihin ja pykälämuotoiluihin, jotka on otettu huomioon. Taiteilijajärjestöt ovat kannattaneet esitystä. Pääomatuloja ei otettaisi huomioon eläkettä leikkaavana tulona, koska ne ovat luonteeltaan epäsäännöllisiä ja niitä ei ole ollut merkittävästi eläkkeenhakijoilla.

Esitys on tarkastettu oikeusministeriön lainvalmisteluosaston laintarkastusyksikössä. Kevan toimivaltaa on täsmennetty ja tarpeettomat määritelmät on poistettu.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1 §. *Oikeus perhe-eläkkeeseen.* Pykälän mukaan ylimääräistä taiteilijaeläkettä saaneen henkilön kuoltua suoritettaisiin hänen edunsaajilleen hakemuksesta leskeneläkettä ja lapseneläkettä (perhe-eläke) sen mukaan kuin tässä laissa säädetään. Ylimääräisellä taiteilijaeläkkeellä tarkoitetaan ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä annetun lain sekä sillä kumotun valtioneuvoston päätöksen mukaisia ylimääräisiä taiteilijaeläkkeitä.

2 §. *Lesken eläkeoikeus.* Pykälän 1 momentin mukaan leskellä olisi oikeus leskeneläkkeeseen, jos hän on solminut avioliiton edunjättäjän kanssa ennen kuin tämä oli täyttänyt 65 vuotta, ja, jos hänellä on tai on ollut yhteinen lapsi edunjättäjän kanssa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin lesken oikeudesta leskeneläkkeeseen tilanteissa, joissa edunjättäjällä ja leskellä ei ole eikä ole ollut yhteistä lasta. Tällöin leskellä olisi oikeus leskeneläkkeeseen edellyttäen, että lesken ja edunjättäjän avioliitto on solmittu ennen kuin leski on täyttänyt 50 vuotta ja edunjättäjä 65 vuotta ja että avioliitto oli ennen edunjättäjän kuolemaa jatkunut vähintään viisi vuotta. Lisäksi edellytettäisiin, että leski on edunjättäjän kuollessa vähintään 50-vuotias tai on saanut vähintään kolmen vuoden ajan työkyvyttömyyseläkettä.

Pykälän 3 momentin mukaan leskellä ei olisi oikeutta leskeneläkkeeseen 1 momentin nojalla, jos lapsi on annettu ottolapseksi perheen ulkopuolelle ennen edunjättäjän kuolemaa, eikä sellaisen edunjättäjän lapsen perusteella, jonka leski on ottanut ottolapsekseen edunjättäjän kuoltua.

Pykälän 4 momentin mukaan, jos leskellä olisi aikaisemman avioliiton perusteella oikeus saada taiteilijaeläkelain mukaista eläkettä vastaavaa perhe-eläkettä, hänellä ei olisi oikeutta uuteen perhe-eläkkeeseen.

3 §. *Lapsen eläkeoikeus.* Pykälän 1 momentin mukaan lapseneläkkeeseen olisi oikeus edunjättäjän kuollessa alle 18-vuotiaalla edunjättäjän lapsella ja lesken lapsella, joka asui edunjättäjän kuollessa tämän ja lesken kanssa samassa taloudessa. Pykälän 2 momentin mukaan lapseneläke myönnettäisiin ensisijaisesti oman vanhemman jälkeen. Lapseneläkkeeseen ei olisi oikeutta useamman kuin kahden edunjättäjän jälkeen samanaikaisesti. Jos kahden edunjättäjän jälkeen lapseneläkettä saavalle lapselle myönnettäisiin myöhemmin lapseneläke oman vanhemman jälkeen, muun edunjättäjän jälkeen ensiksi myönnetty lapseneläke lakkaa siitä ajankohdasta, josta oman vanhemman jälkeen myönnettävä lapseneläke alkaa.

4 §. *Eläkeoikeuden rajoittaminen.* Pykälän 1 momentin mukaan, sen lisäksi, mitä 2 §:ssä säädetään, leskellä ei olisi oikeutta leskeneläkkeeseen, jos hänen työeläkelakeihin perustuvat eläkkeensä ja perhe-eläkkeensä sekä ansiotulonsa yhteensä ylittävät taiteilijaeläkkeestä annetun lain (194/2016) 3 §:ssä säädetyn määrän kuukaudessa. Tuloraja säädettäisiin, koska kaikkiin perhe-eläkkeisiin liittyy perhe-eläkkeen määrän yhteensovittaminen muiden tulojen kanssa. Rajoittaminen olisi yksinkertaisempi, koska se ei kuitenkaan koskisi leskiä, joilla on edunjättäjän kanssa yhteisiä huollettavia.

Tulot tarkastettaisiin edellisvuoden vahvistetun verotuksen mukaan lesken jäädessä ainoaksi edunsaajaksi. Tuloraja vastaisi muiden eläkkeiden osalta tilannetta, jossa pelkän taiteilijaeläkkeensaajan tulot olisivat yhtäsuuret suhteessa lesken tuloihin. Tällöin keskimääräinen eläke olisi samansuuruinen kuin leskeneläke taiteilijaeläkkeen perusteella.

Pääomatuloja ei otettaisi huomioon, koska ne saattavat olla epäsäännöllisiä. Lisäksi ei otettaisi huomioon itse järjesteltyjä eläkkeitä, koska ne perustuvat henkilökohtaiseen säästämiseen.

Pykälän 2 momentin mukaan perhe-eläkkeeseen ei olisi oikeutta henkilöllä, joka on rikoksella tahallisesti aiheuttanut edunjättäjän kuoleman.

5 §. *Eläkkeen peruste, määrä ja tarkistaminen.* Pykälän 1 momentin mukaan perhe-eläkkeen perusteena on edunjättäjän kuollessaan saama valtion myöntämä ylimääräinen taiteilijaeläke. Pykälän 2 momentin mukaan lesken eläke olisi 6/12 edunjättäjän eläkkeestä, jos edunsaajana on leski tai leski ja yksi lapsi. Leskeneläkkeen määrä vähenisi, kun edunsaajina olevien lasten määrä lisääntyy. Leskeneläkkeen määrä olisi 5/12, kun edunsaajina olisi lesken lisäksi kaksi lasta, 3/12, kun lapsia on kolme ja 2/12 kun lapsia on neljä tai enemmän.

Pykälän 3 momentin mukaan lapseneläkkeen määrä riippuisi edunsaajina olevien lasten lukumäärästä. Lapseneläkkeen määrä olisi 4/12, jos edunsaajana olisi vain yksi lapsi. Jos lapsia olisi kaksi, lapseneläkkeen määrä olisi 7/12 edunjättäjän eläkkeestä, jos lapsia olisi kolme, se olisi 9/12 ja jos lapsia olisi neljä tai useampia, 10/12 edunjättäjän eläkkeestä. Pykälän 4 momentin mukaan lapseneläkkeen yhteismäärä jaettaisiin tasan edunsaajina olevien lasten kesken.

Pykälän 5 momentin mukaan perhe-eläkkeen määrä ja sen jakautuminen edunsaajien kesken tarkistettaisiin, kun edunsaajien lukumäärä muuttuu. Tarkistaminen tehtäisiin muutosta seuraavan kalenterikuukauden alusta. Jos perhe-eläkkeen suorittaminen olisi joltakulta edunsaajalta keskeytetty tai vähennetty, keskeyttäminen ja vähentäminen kohdistuisi hänen osaansa perhe-eläkettä.

6 §. *Eläkkeen myöntäminen ja maksaminen.* Pykälän 1 momentin mukaan eläkkeen myöntäisi ja maksaisi Keva. Pykälän 2 momentin mukaan perhe-eläkkeen hakemisesta, maksamisesta sekä hakemuksessa esitettävistä tiedoista ja selvityksistä säädettäisiin opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella. Valtuutussäännös on tavanomainen tällaisessa laissa.

7 §. Perhe-eläkkeen alkaminen ja takautuva maksaminen. Pykälän 1 momentin mukaan perhe-eläkettä maksettaisiin edunjättäjän kuolemaa seuraavan kalenterikuukauden alusta. Edunjättäjän kuoleman jälkeen syntyneelle lapselle perhe-eläkettä maksetaan lapsen syntymää seuraavan kalenterikuukauden alusta. Pykälän 2 momentin mukaan perhe-eläkettä ei maksettaisi takautuvasti ilman pätevää syytä pidemmältä ajalta kuin eläkkeen hakemiskuukautta edeltäneen kuuden kuukauden ajalta.

8 §. *Perhe-eläkkeen myöntäminen määräajaksi.* Pykälän 1 momentin mukaan, jos edunjättäjän kuolemasta ei voitaisi esittää selvitystä, mutta on todennäköistä, että edunjättäjä on kuollut hukkumisen, muun onnettomuuden tai muun niihin rinnastettavan syyn vuoksi, perhe-eläke voidaan myöntää määräajaksi. Pykälän 2 momentin mukaan, kun perhe-eläke myönnettäisiin määräajaksi 1 momentin mukaisesti, edunjättäjän ylimääräinen taiteilijaeläke lakkautettaisiin perhe-eläkkeen alkamispäivästä.

9 §. *Perhe-eläkeoikeuden lakkaaminen ja ilmoitusvelvollisuus.* Pykälän 1 momentin oikeus leskeneläkkeen saamiseen lakkaisi, jos leski solmii uuden avioliiton ennen kuin on täyttänyt 50 vuotta. Leskeneläkkeen saaja olisi velvollinen ilmoittamaan Kevalle solmimastaan avioliitosta. Lisäksi pykälässä säädettäisiin viittaussäännös 4 §:ään, koska lesken jäädessä ainoaksi edunsaajaksi häneen sovellettaisiin eläkkeen rajoitussäännöstä. Pykälän 2 momentin mukaan oikeus lapseneläkkeen saamiseen lakkaisi, kun lapsi täyttää 18 vuotta tai jos hänet annetaan ottolapseksi muulle kuin edunjättäjän leskelle tai tämän uudelle puolisolle. Jos lapseneläkettä

saava lapsi annettaisiin ottolapseksi muulle kuin edunjättäjän leskelle tai tämän puolisolle, lapsen ottovanhemmat olisivat velvolliset ilmoittamaan ottolapseksi ottamisesta Kevalle.

10 §. *Leskeneläkkeen maksaminen kertasuorituksena.* Pykälän mukaan, kun leskeneläke lakkautettaisiin 9 §:n 1 momentin mukaisesti, leskelle maksetaan kertasuorituksena määrä, joka on yhtä suuri kuin hänen leskeneläkkeensä kolmen vuoden ajalta olisi ollut. Kertasuorituksen perusteena käytettäisiin viimeksi maksettua kuukausieläkettä.

11 §. *Muutoksenhaku.* Kevan päätökseen tämän lain mukaisesta perhe-eläkkeestä sovellettaisiin julkisten alojen eläkelain (81/2016) 9 luvun säännöksiä muutoksenhausta ja lainvoimaisen päätöksen poistamisesta. Valitusviranomaisena olisi ensimmäisenä asteena työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunta ja toisena asteensa vakuutusoikeus. Muutoksenhakuaika olisi 30 päivää päätöksen tiedoksisaannista. Keva voisi oikaista aikaisemman lainvoimaisen päätöksen, jos asiassa ilmenee uutta selvitystä.

12 §. *Eläkkeen maksamisen lopettaminen ja takaisin perintä.* Pykälän 1 momentin mukaan Keva voisi päättää eläkkeen maksamisen lopetettavaksi sekä jo maksetun eläkkeen takaisin perittäväksi, jos eläkkeenhakija on hakemuksessa antanut väärän tai harhaanjohtavan tiedon seikasta, joka on olennaisesti vaikuttanut eläkkeen saantiin. Pykälän 2 momentin mukaan Keva voisi päättää ylimääräisen perhe-eläkkeen osalta, että osa takaisin perittävästä eläkkeestä jätetään perimättä, jos täysimääräinen takaisinperintä on kohtuuton eläkkeensaajan taloudelliseen asemaan nähden.

13 §. *Eläkkeen ja tulorajan tarkistaminen.* Pykälän mukaan tämän lain mukaista eläkettä tarkistettaisiin kalenterivuosittain siten kuin työntekijän eläkelain 98 §:ssä säädetään. Tämän lain 5 §:n 1 momentissa säädettyä tulorajaa tarkistettaisiin vuosittain tammikuun alusta lukien työntekijäin eläkelain 96 §:n 1 momentissa tarkoitetulla palkkakertoimella. Indeksisidonnaisuus on tarpeen, jotta eläkkeet ja tuloraja seuraavat yleistä kustannuskehitystä.

14 §. *Voimaantulo.* Laki ehdotetaan tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2018. Lailla kumottaisiin valtioneuvoston päätös ylimääräisiin taiteilijaeläkkeisiin liittyvistä ylimääräisistä perhe-eläkkeistä (216/1974). Päätöstä kuitenkin sovellettaisiin ennen tämän lain voimaantuloa vireille tulleisiin hakemuksiin, jotka käsiteltäisiin opetus- ja kulttuuriministeriössä.

2 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Ylimääräinen taiteilijaeläke ei ole ansiosidonnainen etuus kuten työeläkkeet, jotka ansaitaan palvelussuhteen kestäessä. Se on harkinnanvarainen etuus, joka myönnetään henkilökohtaisten taiteellisten ansioiden perusteella. Arviointi tapahtuu vertaisarviointina. Näin ollen ylimääräisen taiteilijaeläkkeen perusteella myönnettävä perhe-eläke ei voi ole perustuslaissa säädetyn 15 §:n mukaisen omaisuudensuojan alainen ennen kuin se on myönnetty.

Esitys liittyy perustuslain 6 §:ään, koska se asettaa eläkkeensaajat toisistaan poikkeavaan asemaan. Ylimääräisiä eläkkeitä myönnetään myös urheiluansioiden perusteella ja niitä on aiemmin myönnetty myös toimittajille (niin sanotut sanomalehtimieseläkkeet). Muihin ylimääräisiin eläkkeisiin ei enää liity perhe-eläkettä.

Perustuslain 80 §:n mukaan yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista on säädettävä lailla. Nykyinen järjestelmä, joka perustuu valtioneuvoston päätökseen sekä osittain kiertokirjeenä julkaistuun valtioneuvoston päätökseen, ei täytä näitä vaatimuksia.

Edellä olevan perusteella hallitus katsoo, että esityksessä ehdotettu laki voidaan käsitellä tavallisena lakina perustuslain 72 §:n mukaisessa järjestyksessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Lakiehdotus

Laki

ylimääräisen taiteilijaeläkkeen perusteella myönnettävistä perhe-eläkkeistä

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Oikeus perhe-eläkkeeseen

Ylimääräistä taiteilijaeläkettä saaneen henkilön kuoltua hänen edunsaajilleen suoritetaan hakemuksesta leskeneläkettä ja lapseneläkettä (perhe-eläke) sen mukaan kuin tässä laissa säädetään.

2 §

Lesken eläkeoikeus

Leskellä on oikeus leskeneläkkeeseen, jos:
1) hän on solminut avioliiton edunjättäjän kanssa ennen kuin tämä oli täyttänyt 65 vuotta; ja
2) hänellä on tai on ollut yhteinen lapsi edunjättäjän kanssa.

Leskeneläkkeeseen on oikeus myös sellaisella leskellä, jonka avioliitto on solmittu ennen kuin leski oli täyttänyt 50 vuotta ja edunjättäjä 65 vuotta, jos avioliitto oli jatkunut vähintään viisi vuotta, jos leski:
1) on edunjättäjän kuollessa täyttänyt 50 vuotta; tai
2) sai edunjättäjän kuollessa työntekijän eläkelain (395/2006) 3 §:ssä tarkoitetun työeläkelain tai kansaneläkelain (568/2007) mukaista työkyvyttömyyseläkettä, joka oli jatkunut vähintään kolmen vuoden ajan.

Leskellä ei ole oikeutta leskeneläkkeeseen 1 momentin nojalla, jos lapsi on annettu ottolapseksi perheen ulkopuolelle ennen edunjättäjän kuolemaa, eikä sellaisen edunjättäjän lapsen perusteella, jonka leski on ottanut ottolapsekseen edunjättäjän kuoltua.

Jos leskellä on aikaisemman avioliiton perusteella oikeus saada ylimääräisen taiteilijaeläkkeen perusteella vastaavaa perhe-eläkettä, hänellä ei ole oikeutta uuteen perhe-eläkkeeseen.

3 §

Lapsen eläkeoikeus

Lapseneläkkeeseen on oikeus edunjättäjän kuollessa alle 18-vuotiaalla edunjättäjän lapsella ja lesken lapsella, joka asui edunjättäjän kuollessa tämän ja lesken kanssa samassa taloudessa.

Lapseneläke myönnetään ensisijaisesti oman vanhemman jälkeen. Lapseneläkkeeseen ei ole oikeutta useamman kuin kahden edunjättäjän jälkeen samanaikaisesti. Jos kahden edunjättäjän jälkeen lapseneläkettä saavalle lapselle myönnetään myöhemmin lapseneläke oman vanhemman jälkeen, muun edunjättäjän jälkeen ensiksi myönnetty lapseneläke lakkaa siitä ajankohdasta, josta oman vanhemman jälkeen myönnettävä lapseneläke alkaa.

4 §

Eläkeoikeuden rajoittaminen

Leskellä, joka on perhe-eläkkeen ainoa edunsaaja, ei ole oikeutta leskeneläkkeeseen, jos hänen säännölliset yhteenlasketut ansiotulonsa ja työeläkelakeihin perustuvat eläketulonsa ylittävät ylimääräisestä taiteilijaeläkkeestä annetun lain (194/2016) 3 §:ssä säädetyn määrän kuukaudessa. Tulot tarkastetaan edellisvuoden vahvistetun verotuksen mukaan lesken jäädessä ainoaksi edunsaajaksi.

Perhe-eläkkeeseen ei ole oikeutta henkilöllä, joka on rikoksella tahallisesti aiheuttanut edunjättäjän kuoleman.

5 §

Eläkkeen peruste, määrä ja tarkistaminen

Perhe-eläkkeen perusteena on edunjättäjän kuollessaan saama valtion myöntämä ylimääräinen taiteilijaeläke.

Leskeneläkkeen määrä perhe-eläkkeen perusteesta on:

1) 6/12, jos edunsaajana on leski yksin tai leski ja yksi lapsi;
2) 5/12, jos edunsaajana on leski ja kaksi lasta;
3) 3/12, jos edunsaajana on leski ja kolme lasta;
4) 2/12, jos edunsaajana on leski ja neljä tai useampia lapsia.

Lapseneläkkeen yhteismäärä perhe-eläkkeen perusteesta on:

1) 4/12, jos lapsia on yksi;
2) 7/12, jos lapsia on kaksi;
3) 9/12, jos lapsia on kolme;
4) 10/12, jos lapsia on neljä tai useampia.

Lapseneläkkeen yhteismäärä jaetaan tasan edunsaajina olevien lasten kesken.

Perhe-eläkkeen määrä ja sen jakautuminen edunsaajien kesken tarkistetaan, kun edunsaajien lukumäärä muuttuu. Tarkistaminen tehdään muutosta seuraavan kalenterikuukauden alusta. Jos perhe-eläkkeen suorittaminen on joltakulta edunsaajalta keskeytetty tai vähennetty, keskeyttäminen ja vähentäminen kohdistuvat hänen osaansa perhe-eläkettä.

6 §

Eläkkeen myöntäminen ja maksaminen

Perhe-eläkkeen myöntää ja maksaa Keva.

Perhe-eläkkeen hakemisesta, maksamisesta sekä hakemuksessa esitettävistä tiedoista ja selvityksistä säädetään opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella.

7 §

Perhe-eläkkeen alkaminen ja takautuva maksaminen

Perhe-eläkettä maksetaan edunjättäjän kuolemaa seuraavan kalenterikuukauden alusta. Edunjättäjän kuoleman jälkeen syntyneelle lapselle perhe-eläkettä maksetaan lapsen syntymää seuraavan kalenterikuukauden alusta.

Perhe-eläkettä ei makseta takautuvasti ilman erityistä syytä pidemmältä ajalta kuin eläkkeen hakemiskuukautta edeltäneen kuuden kuukauden ajalta.

8 §

Perhe-eläkkeen myöntäminen määräajaksi

Jos edunjättäjän kuolemasta ei voida esittää selvitystä, mutta on todennäköistä, että edunjättäjä on kuollut hukkumisen, muun onnettomuuden tai muun niihin rinnastettavan syyn vuoksi, perhe-eläke voidaan myöntää määräajaksi.

Kun perhe-eläke myönnetään määräajaksi 1 momentin mukaisesti, edunjättäjän ylimääräinen taiteilijaeläke lakkautetaan perhe-eläkkeen alkamispäivästä.

9 §

Perhe-eläkeoikeuden lakkaaminen ja ilmoitusvelvollisuus

Oikeus leskeneläkkeen saamiseen lakkaa, jos leski solmii uuden avioliiton ennen kuin on täyttänyt 50 vuotta. Leskeneläkkeen saaja on velvollinen ilmoittamaan Kevalle solmimastaan avioliitosta. Oikeus leskeneläkkeeseen lakkaa myös, jos leskestä tulee ainoa edunsaaja ja hänen tulonsa ylittävät 4 §:ssä säädetyn määrän.

Oikeus lapseneläkkeen saamiseen lakkaa, kun lapsi täyttää 18 vuotta tai jos hänet annetaan ottolapseksi muulle kuin edunjättäjän leskelle tai tämän uudelle puolisolle. Jos lapseneläkettä saava lapsi annetaan ottolapseksi muulle kuin edunjättäjän leskelle tai tämän puolisolle, lapsen ottovanhemmat ovat velvolliset ilmoittamaan ottolapseksi ottamisesta Kevalle.

10 §

Leskeneläkkeen maksaminen kertasuorituksena

Kun leskeneläke lakkautetaan 9 §:n 1 momentin mukaisesti, leskelle maksetaan kertasuorituksena määrä, joka on yhtä suuri kuin hänen leskeneläkkeensä kolmen vuoden ajalta olisi ollut. Kertasuorituksen perusteena käytetään viimeksi maksettua kuukausieläkettä.

11§

Muutoksenhaku

Muutoksenhaussa Kevan tämän lain mukaiseen päätökseen sovelletaan julkisten alojen eläkelain (81/2016) 9 luvun säännöksiä muutoksenhausta ja lainvoimaisen päätöksen poistamisesta.

12 §

Eläkkeen maksamisen lopettaminen ja takaisinperintä

Keva voi päättää eläkkeen maksamisen lopetettavaksi sekä jo maksetun eläkkeen takaisin perittäväksi, jos eläkkeenhakija on hakemuksessa antanut väärän tai harhaanjohtavan tiedon seikasta, joka on olennaisesti vaikuttanut eläkkeen saantiin.

Keva voi päättää ylimääräisen perhe-eläkkeen osalta, että osa takaisin perittävästä eläkkeestä jätetään perimättä, jos täysimääräinen takaisinperintä on kohtuuton eläkkeensaajan taloudelliseen asemaan nähden.

13 §

Eläkkeen ja tulorajan tarkistaminen

Tämän lain mukaista eläkettä tarkistetaan kalenterivuosittain noudattaen työntekijän eläkelain 98 §:ää. Tämän lain 4 §:ssä säädettyä tulorajaa tarkistetaan vuosittain tammikuun alusta lukien työntekijäin eläkelain 96 §:n 1 momentissa tarkoitetulla palkkakertoimella.

14 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tällä lailla kumotaan ylimääräisiin taiteilijaeläkkeisiin liittyvistä ylimääräisistä perhe-eläkkeistä (216/1974) annettu valtioneuvoston päätös. Päätöstä sovelletaan kuitenkin ennen tämän lain voimaantuloa sellaisiin vireille tulleisiin hakemuksiin, jotka käsitellään opetus- ja kulttuuriministeriössä.

———

Helsingissä 18 päivänä toukokuuta 2017

Pääministeri

Juha Sipilä

Eurooppa-, kulttuuri- ja urheiluministeri Sampo Terho